Studia Teologiczno-Historyczne
Śląska Opolskiego 46 (2026), nr 1
DOI: 10.25167/sth.6326

Łukasz Libowski
Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego
https://orcid.org/0000-0001-6175-0823
lukasz.libowski@uni.opole.pl

Sprawozdanie z konferencji naukowej *Franciszek. Topografia ośmiowiekowej obecności w kulturze*

(Opole, 18 czerwca 2026 r.)

18 czerwca 2026 r. na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego (dalej: WTUO) miała miejsce konferencja naukowa *Franciszek. Topografia ośmiowiekowej obecności w kulturze*. Okazją do zorganizowania wydarzenia był Rok św. Franciszka, z postanowienia papieża Leona XIV trwający od 10 stycznia 2026 r. do 10 stycznia 2027 r. dla uczczenia 800. rocznicy śmierci Biedaczyny z Asyżu (3 października 1226 r.). Pomysłodawcą i organizatorem sympozjum był autor niniejszego sprawozdania, adiunkt w Katedrze Teologii Moralnej, Bioetyki i Prawa Kanonicznego WTUO, moderował zaś spotkanie ks. dr Michał Widera, adiunkt w Katedrze Teologii Biblijnej, Historii Kościoła i Patrologii WTUO. Obrady otworzył ks. dr hab. Mateusz Rafał Potoczny, prof. UO, dziekan WTUO. Przywitał wszystkich zgromadzonych i wprowadził krótko w tematykę konferencji, życząc owocnych obrad.

Pierwszym wystąpieniem był referat *Poesis Franciscana Latina. Przybliżenia* piszącego te słowa – teologa, filozofa i filologa klasycznego, zajmującego się piśmiennictwem wieków średnich. Wyjaśniwszy tytuł i zakres swojej prezentacji, przedstawił cztery wybrane przez siebie obrazy Franciszka występujące w średniowiecznej poezji liturgicznej, w dwóch jej gatunkach, jednym mszalnym, drugim brewiarzowym, mianowicie w sekwencjach i hymnach. Pierwszy, opatrzony przez prelegenta tytułem *Franciscus – alter Christus*, związany jest z przypadającym w zakonie franciszkańskim 17 września świętem Stygmatów św. Franciszka i ukazuje Biedaczynę otrzymującego stygmaty. Zawiera się w *Crucis Christi*

mons Alvernae, *Crucis arma fulgentia* oraz *Sanctitatis nova signa*. Drugi przedstawia Franciszka jako człowieka, który w doskonały sposób zrealizował w swoim życiu ideał Ewangelii, a więc, można powiedzieć, jako chrześcijanina *par excellence*. Prelegent nazwał ten obraz *Franciscus – vir evangelicus* i dopatrzył się go w *Quae dedit Christus*, *Proles de caelo* oraz *Fratrum minorum conditor*. Trzeci portret Franciszka, który w ramach referatu otrzymał nagłówek *Franciscus – restaurator Ecclesiae*, pokazuje Biedaczynę jako reformatora Kościoła, który *suo tempore* wydatnie przyczynił się do odrodzenia Kościoła. Pojawia się on w *Dicta Francisci dubius revolvit*, *Trina Francisci soboles parentis* i *En redit patris celebri triumpho*. Wreszcie portret czwarty, zatytułowany *Franciscus – vir glorificatus*, przedstawia Franciszka z jednej strony jako uczestnika chwały nieba, z drugiej strony jako świętego otoczonego na ziemi kultem, którego relikwie się czci i któremu wznosi się sanktuarium. Występuje w *In caelesti collegio*, *Salve, repertum maximo labore* oraz *Francisce, magnis sumptibus*.

Jako drugi głos zabrał mgr Kacper Kubiak, doktorant z Akademii Muzycznej im. Karola Lipińskiego we Wrocławiu, student teologii na WTUO, od kilku lat zajmujący się muzyką franciszkańską w ramach prac nad rozprawą doktorską. Dwudzielny tytuł wystąpienia: *Franciszek o muzyce – muzyka o Franciszku* znalazł odzwierciedlenie w jego strukturze. W pierwszej części referatu prelegent przedstawił stosunek św. Franciszka do muzyki, podkreślając, że uległ on diametralnej zmianie wraz z nawróceniem Franciszka. Przed nawróceniem Biedaczyna lubował się w swawolnych piosenkach francuskich, potem natomiast, po nawróceniu, piosenki takie nazywał hałasem i ich unikał, szukając przede wszystkim ciszy, która była dla niego przestrzenią spotkania z Bogiem. Z czasem Franciszek powrócił jednak do śpiewu, uznając go za narzędzie służące głoszeniu chwały Boga. W podobny sposób postrzegał on ostatecznie muzykę jako taką, widząc w niej środek, dzięki któremu całe stworzenie wysławiać może swego Stwórcę. W drugiej części referatu omówił muzyczną recepcję postaci św. Franciszka. Rozpoczął od dwóch średniowiecznych utworów: hymnu *Proles de caelo* Grzegorza IX oraz *Oficjum rymowanego* Juliana ze Spiry, które wykorzystane zostały następnie przez kompozytorów renesansowych. Dalej zaprezentował różne dzieła poświęcone św. Franciszkowi autorstwa sześciu wybranych twórców XX i XXI w.: Charlesa Tournemire'a, Feliksa Nowowiejskiego, Giana Francesca Malipiera, Bernardina Rizziego, Oliviera Messiaena i Grażyny Pstrokońskiej-Nawratil.

Trzeci prelegent, ks. mgr Wojciech Lippa, teolog i historyk sztuki, dyrektor Muzeum Diecezjalnego w Opolu i nauczyciel historii sztuki w Państwowym Liceum Sztuk Plastycznych im. Jana Cybisa w Opolu, zajął się malarskimi przedstawieniami Biedaczyny z Asyżu, zawężając przedmiot swoich dociekań do sztuki

niemieckiej międzywojnia: *Św. Franciszek w niemieckim malarstwie okresu międzywojennego*. W części wstępnej wystąpienia uzasadnił wybór tematu. Podyktował go przede wszystkim fakt, iż *Lexikon der christlichen Ikonographie*, wyliczając ogromną liczbę wizerunków Franciszka powstałych od połowy XIII w. do końca stulecia XIX, nie odnotowuje żadnych XX-wiecznych wyobrażeń tego świętego. Tymczasem sztuka nowoczesna podejmowała tematy religijne, czego przykładem jest chociażby znajdujące się w zbiorach Muzeum Diecezjalnego w Opolu ekspresjonistyczne dzieło *Ukrzyżowanie Chrystusa* Karla Platzka (ok. 1930). W związku z tym referent sformułował następujące pytanie badawcze: Czy w przedstawieniach sztuki modernistycznej, ograniczonej wyłącznie do sztuki figuratywnej, obecny jest temat św. Franciszka? Odpowiedź okazała się twierdząca. Ks. Lippa, prezentując rezultaty swoich poszukiwań, przedstawił więc kilka dzieł reprezentujących trzy nurty sztuki XX-wiecznej: ekspresjonizm, nową rzeczowość (*Neue Sachlichkeit*) i krąg sztuki naiwnej. W języku ekspresjonistycznym powstały *Św. Franciszek* Karla Schmidta-Rottluffa (1919), *Św. Franciszek otrzymuje stygmaty* Carla Mensego (ok. 1922) oraz *Św. Franciszek głosi kazanie ptakom* Franza Markaua (ok. 1921), w języku nowej rzeczowości – *Św. Franciszek* i *Św. Franciszek w lesie* Benjamina Godrona (lata 20. XX w.), z kolei w języku kręgu sztuki naiwnej – pokazujące różne sceny z życia św. Franciszka litografie z cyklu Franza von Zülowa (1922).

Po malarstwie przyszedł czas na film. Kolejnym prelegentem był zatem ks. prof. dr hab. Marek Lis z WTUO, filmoznawca, teolog filmu i mediów, który w tytule swojego referatu postawił pytanie: *Św. Franciszek z ekranu: przyjaciel stworzeń czy mistyk?*. Pierwsza część wystąpienia miała charakter przeglądowy. Stwierdziwszy, że spośród wszystkich świętych właśnie Biedaczyna z Asyżu i Joanna d'Arc cieszyli się największym zainteresowaniem filmowców, ks. Lis omówił pokrótce niektóre spośród ok. 30 tytułów składających się na filmografię Franciszkową. Wspomniał: *Św. Franciszka – Biedaczynę z Asyżu* Enrica Guazzoniego (1911), *Brata słońce* Uga Faleny i Maria Corsiego (1918), *Brata Franciszka* Giulia Antamoro (1927), hollywoodzkiego *Franciszka z Asyżu* Michaela Curtiza (1961), trzy dzieła Liliany Cavani, mianowicie *Franciszka z Asyżu* (1966), *Franciszka* (1989) i *Na imię miał Franciszek* (2014), filmową rejestrację opery *Św. Franciszek z Asyżu* Oliviera Messiaena w reżyserii Petera Sellarsa (1998) oraz *Papieża Franciszka i jego przesłanie* Wima Wendersa (2018). Przegląd ten ujawnia przede wszystkim niejednolitość i niejednoznaczność przedstawień św. Franciszka – puentował prelegent. W drugiej części wystąpienia, celem unaocznienia odmiennych podejść poszczególnych twórców do osoby i dzieła Franciszka, ks. Lis poddał bardziej szczegółowej analizie dwie, bodaj najsłynniejsze, produkcje opowiadające o Bie-

daczynie: *Franciszka, kuglarza Bożego* neorealisty Roberta Rosselliniego (1950) i *Brata słońce, siostrę księżyc* Franca Zeffirellego (1972), twórcy, który do kina przyszedł ze świata teatru.

Ks. dr Piotr Sękowski, teolog dogmatyk, arabista i islamoznawca, *postdoctoral researcher* w Papieskim Instytucie Studiów Arabskich i Islamistyki w Rzymie, przedmiotem swojego zainteresowania uczynił spotkanie Franciszka z sułtanem. Swą wypowiedź zatytułował następująco: *Między krucjatą a dialogiem. Św. Franciszek w gościnie u Sułtana al-Malika al-Kāmila*. Referat składał się z trzech części. W pierwszej ks. Sękowski zarysował kontekst wizyty Biedaczyny u sułtana, jaki stanowiła piąta wyprawa krzyżowa (1217–1221). Naświetlił problemy, z którymi borykała się każda ze stron konfliktu, przedstawił także przebieg oblężenia przez krzyżowców muzułmańskiej Damietty, skupiając się na sytuacji, jaka panowała w chwili przybycia Franciszka do Egiptu we wrześniu 1219 r. W drugiej, zasadniczej części wykładu prelegent zaprezentował źródła chrześcijańskie relacjonujące spotkanie Franciszka z sułtanem. Podzielił je na źródła niefranciszkańskie (napisany pod Damiettą w 1220 r. list Jakuba z Vitry, starofrancuska *Chronique d'Ernoul*) i franciszkańskie (*Vita prima* Tomasza z Celano, *Legenda maior* Bonawentury), pokazując zwięzłość pierwszych i narastającą hagiograficzną stylizację drugich. Następnie przekazy chrześcijańskie ks. Sękowski zestawił z milczeniem kronik muzułmańskich Ibn al-Athīra i Ibn Wāṣila na temat odwiedzin Biedaczyny u sułtana, stwierdzając, że milczenie to nie podważa, oczywiście, historyczności wydarzenia, pozwala natomiast uchwycić rangę, jaką przypisywano mu po stronie muzułmańskiej. Część trzecia referatu miała charakter podsumowujący. Prelegent interpretował w niej przybycie Franciszka do sułtana jako asymetryczne spotkanie dwóch odmiennych horyzontów religijno-kulturowych, będące pęknięciem w logice zbrojnej konfrontacji.

Ostatni wykład wygłosił ks. dr Karol Godlewski, teolog dogmatyk i ekumenista, asystent w Katedrze Chrystologii i Personalizmu Chrześcijańskiego na Wydziale Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II oraz wykładowca Instytutu Teologicznego w Białymstoku. Postanowił przyjrzeć się temu, jak o Franciszku wypowiadali się ostatni papieże: *Piotr o Franciszku. Święty z Asyżu w wypowiedziach ostatnich papieży*. Ks. Godlewski ograniczył swoje badanie do dwóch dokumentów, mianowicie do listu Jana Pawła II *Radiabat velut stella* do ministrów generalnych czterech rodzin franciszkańskich z okazji 800-lecia urodzin św. Franciszka (1982) oraz do listu Leona XIV do przełożonych generalnych Konferencji Rodziny Franciszkańskiej z okazji 800-lecia śmierci św. Franciszka (2026), zaznaczając, że te dwa teksty dobrze streszczają wszystko, co o Biedaczynie mówili ostatni następcy św. Piotra. W czasie wystąpienia prelegent zaprezen-

towała kilka wybranych intuicji papieskich dotyczących tego, co Franciszek pozostawił po sobie Kościołowi i światu, twórczo je komentując. Najpierw ukazał Biedaczynę jako człowieka błogosławieństw, którego życie stanowi swoisty probierz egzystencji chrześcijańskiej. Następnie zwrócił uwagę na Franciszkowe doświadczenie wolności rodzącej się z posłuszeństwa – w pierwszej kolejności posłuszeństwa słowu Boga. Kolejna przywołana intuicja dotyczyła Franciszkowego nawrócenia, którego istotą było zwrócenie się do Chrystusa ubogiego i ukrzyżowanego oraz radykalne odwrócenie się od siebie. Dalej ks. Godlewski omówił relacyjne odniesienie Franciszka do stworzenia. Na koniec zaś przybliżył stosunek Franciszka do następcy św. Piotra: Biedaczyna rozumiał, że prawdziwa odnowa Kościoła może dokonywać się wyłącznie *cum Petro* i *sub Petro*.

Po wygłoszeniu wszystkich referatów przyszedł czas na pytania i uwagi. Podjęta została kwestia kondycji współczesnego filmu religijnego oraz innych wydarzeń organizowanych na całym świecie w związku z obchodami 800-lecia śmierci św. Franciszka, których szeroki przegląd przedstawił ks. Widera. W trakcie rozmowy, jaka się wywiązała, zwrócono uwagę na nieobecność w gronie prelegentów franciszkanina. W odpowiedzi organizator, autor niniejszych słów, wyjaśnił, jaki zamysł towarzyszył mu przy projektowaniu sympozjum. Chodziło o niewielką liczbę dłuższych, półgodzinnych wystąpień, powierzonych specjalistom zajmującym się różnymi dziedzinami kultury. Każdy miał przyjrzeć się obecności Franciszka w obrębie swojej dziedziny, tak aby z poszczególnych referatów, wziętych łącznie, wyłoniła się tytułowa topografia jego obecności w kulturze.

Kończąc niniejsze sprawozdanie, wypada podziękować osobom, które informowały o konferencji: Andrzejowi Kernerowi i Karinie Grytz-Jurkowskiej z „Gościa Opolskiego” oraz Ewie Skrabacz i Marii Honce z Radia Doxa. Osobne podziękowania należą się Filipowi Ożarowskiemu z Gabinetu Rektora UO, który zarejestrował wygłoszone referaty i przygotował ich zapis do publikacji w serwisie YouTube: https://www.youtube.com/playlist?list=PLcvK5354BQ1A.